

L-ELEMENT SOĊJALI F'DUN KARM

Ta' J. ZAMMIT MANGION

WAHDA mir-ragunijiet li għalihom Dun Karm kien u jibqa' magħruf bħala *l-Poeta Nazzjonali* hija s-sensibbiltà u s-sentimenti għolja li wera lejn kull klassi Maltija, lejn kull xogħol u lejn il-ħajja tal-Maltin. Għalkemm hafna huma l-kittieba li ħadu l-ispirazzjoni tagħhom minn, jew ineklla is-servew bil-ħajja Maltija, ħadd daqs Dun Karm ma wera wisa' u profundità, intwizzjoni u riflessjoni, apprezzament u ispirazzjoni daqsu. Għax Dun Karm kellu qalb sensitiva u għajnejn li japprezzaw, kien jaf jiffi l-irqaqat kollha b'mod li ħadd ma kien jaf jesprimihom bħalu, u iktar minn dan jgħolli dak li jkun qieghed jgħanni fuqu fi stat sublimi li jista' jiġi biss minn bniedem li tassew iħoss u jagħraf dak li jkun qieghed jgħid.

Kittieba oħra Maltin li semmew il-ħajja soċjali Maltija kienu fost oħrajn Temi Zammit u Ġużè Bonnici. Tal-ewwel hu magħruf għan-novelli kwazi-folkloristiċi tiegħu u għall-istil li mexxielu jħaddem b'tant senġha u qawwa. Temi Zammit, iżda, x'aktarx li meta jirrakkonta l-istejjer tannies tar-raħal jatihom dik id-daqqa umoristika li għalkemm iġġegħelna niggustawhom ma tqajmilna l-ebda sentimenti nobbli lejhom. Helwin kemm huma helwin *Ċensa u ċ-Ċine, ir-Rebħa ta' Pupull* u *Il-Gideb Għomru Qasir*, iktar niehdu gost bl-istil milli bil-ħajja li kienu jgħixu r-raħħala u l-kampanjoli Maltin. Ġużè Bonnici, fir-rumanz tiegħu *Helsien*, ipiŋgilna xeni tassew sbieħ tal-ħajja tal-kampanja, u l-kuntrasti bejn il-kampanja u l-ibliet – ħajja ta' Malta tal-1930 – iżda bħal Temi Zammit ma jasal qatt biex iġegħelna nħobbu dik il-ħajja iktar minn oħra.

Kittieba oħra x'aktarx iwaqqgħu għaċ-ċajt is-soċjetà Maltija. Hekk jagħmel Mamo fir-rumanz *Ulied in-Nanna Venut*, u Dun Ġużep Farrugia bir-rakkonti poetiċi tiegħu fuq in-nies tal-irħula. Imbagħad ġie li nsibu li min irid jgħolli l-ħajja Maltija x'aktarx jitrataha minn lat anakronistiku, bħal ma jagħmel A.E. Caruana fit-tieg taż-*Żurrieq f'Inez Farruġ*, u Ninu Cremona f'ħafna kostumi folkloristiċi fid-dramm *Il-Fidwa tal-Bdiewa*.

Dun Karm huwa bin ir-raħal. Twieled f'Haż-Żebbuġ wiehed mill-akbar irħula ta' Malta u wiehed mill-aktar antiki. In-nies ta' dan ir-raħal, fi żmien u forsi iktar mill-lum, kienu bdiewa, ħaddiema u neguzjanti. Dun Karm trabba magħhom u minnhom xorob dawk il-pedamenti tal-personalità rahlija – ix-xenqa għal-ħajja kwietta u paċifika, il-konservatizmu, l-idjoma mimlija qwiel, tixbihat u riflessjonijiet, u fuq kollox il-ħajra għaž-żmien

ta' osservazzjoni, kontemplazzjoni u filosofizzazzjoni – li tant insibuhom fil-poezija tiegħu. Meta laħaq qassis, beda jgħallem is-Seminarju, u wara laħaq Biblijotekarju, kellu jmur joqgħod f-ibliet qrib ix-xogħol u qrib dik is-soċjetà li l-iktar li kellu x'jaqsam magħha. Izda huwa ma nesieħ dawk l-idejat li bihom kien trabba. Għall-kuntrarju baqa' miġbud wisq lejn il-ħajja rżina, innoċenti, bla sofistikkazzjoni, tal-kampanja, u jgħidilna hu stess li kull meta kien ikollu ftit taż-żmien kien imur igawdi dik il-ħajja kontemplattiva b'girjiet fil-kampanja.

Ma ridux wisq biex nindunaw li Dun Karm baqa' nfluwenzat ħafna mit-trobbija tiegħu u li baqa' jhobb l-antik. Ħafna jaħsbu li Dun Karm għalu hekk għax kien qassis, u hija drawwa tal-qassisin li jaraw f-imghoddi ħajja iktar felici u twajba minn dik tal-present. Izda jien ma naħsibx hekk. Min jgħix u jitrabba fil-kampanja qalb in-nies tar-rahla jsir iħobbhom, jit-għallem minnhom, jammirahom, jgħix il-ħajja tagħhom, u għalkemm wara ċ-ċirkustanzi jitbiddlu u jbidlulu l-ħajja superfiċjali tiegħu, qatt ma jinfdulu fil-fond u jilħqu lil qalbu. U qalb Dun Karm ukoll baqgħet imħawla fil-kampanja u l-ħajja rżina tar-rahla.

Għal Dun Karm kien hemm żewġ soċjetajiet f'Malta: in-nies tar-rahla li huma l-veru Maltin mhux mittiefsa mis-sofistikazzjoni, u l-ħajja tan-nies tal-belt x'aktarx superfiċjali, inqas imrawma fil-filosofija iktar titbiddel malajr, li ma tistax issejthilha verament Maltija. Għalhekk jigr li spiss Dun Karm jiddejjaq f-ibliet u jitniehed:

Iftħuli dawn is-swar ħa noħroġ barra,

.....

Ma rridx nara l-uċub imqarssa, imbergħna,

Ta' nies imdejqa li jithaddtu wħudhom,

Jew nies għažżiena li titlajja u taħseb

Kif tgħallet 'l għajrba.

U l-importanti hu li ħafna Maltin jaqblu miegħu. L-istess mar jgħanni l-Prof. A. Cuschieri fil-poezija tiegħu fuq l-Ilsien Malti... "kif dari l-belt, u llum f-irhula". Il-Maltin iħossu u jafu li l-ħajja tal-ibliet mhix il-vera ħajja tagħna l-Maltin, u l-vera soċjetà tinsab fin-naturalizza tagħha f-irhula.

Min ikun imxennaq mill-ħajja ta' żmien zgħożitu spiss jerga' jqajjimha fil-memorja, jissublimaha, jimoralizza fuqha, jipprova jgħixha f-immaginazzjoni tiegħu, u jgħożżha bħal ma tifel jgħożż gugarell għal qalbu. Din l-għożża hija qawwiya ħafna f'Dun Karm u barra li hu jfahħar il-ħajja tal-kampanja bl-oghla versi u ħsebijiet poetici, juri senġha tal-għageb

f-osservazzjoni ta' l-inqas irqaqat hekk li tisthajjel li dik il-ħajja hi biċċa minnħu. Fil-poeziji tiegħu *Lin-Nissieġa*, *It-Tiġfa tar-Raba'*, *Lid-Dielja*, *Haddiem* u *Kennies* Dun Karm tant juri ħila u apprezzament fis-sengħa tal-insiġ, tal-biedja, tal-barrieri u tal-kennies li tisthajlek qiegħed tidhol fis-sentimenti u l-ħsus ta' dawn in-nies. F'*In-Nissieġa* għandna deskrizzjoni mill-aktar milquta fuq ix-xogħol tan-newl li tisthajlek qiegħed taħdem int stess, u wara din, il-poeta jgħolli s-sengħa ta' din il-ħaddiema billi jagħmel ir-riflessjoni "Izjed hu bnin il-ħobz jekk qlajtu b'ħiltek". F'*Lid-Dielja*, għandna l-konservatiżmu tal-bdiewa maqful fi ftit kliem: "Forsi mhix ċajta: mhux għax hekk kien darba / Hekk jibqa' dejjem". U f'*It-Tiġfa tar-Raba'*, barra t-tagħlima xierqa tal-bżulija ta' din it-tiġfa l-poeta jgħidilna:

*Jien rajtek kemm-il darba u għirt għall-qawwa
Ta' dirgħajk u riglejċ, ja bint ir-raba';
Rajtek bienja u daħkana s-sjuġ u x-xtiewi
Tbakkar u tisbar
Fix-xogħ'l tal-biedja bla ma smajt minn fommok
Kelma li tmaqdar din is-sengħa, inkella
Tnebida li, bla kliem, turi wisq tajjeb
Fil-qalb x'bemm moħbi.*

Għalkemm Dun Karm ma tantx kien iħobb il-ħajja tal-ibliet, dan ma jfissirx li ma kienx iħobb lil min fihom hu bieżel u ħabrieki – min, fi ftit kliem, għandu l-istess xejra tan-nies tal-irħula. Kien minn tal-ewwel li kiteb *Innu tal-Haddiema*, li r-refrajn tiegħu hu mibni fuq l-ideja tax-xogħol li kellu l-poeta:

*Alla ried kull ġid ixerred
Tal-ħaddiema ġewwa l-ħdan:
Fuq wiċċ bieni l-għaraq jixraq
Bħal djamanti f'ras sultan.*

Barra l-biedja u x-xogħol, Dun Karm daħal ukoll fil-qofol tal-ħajja Maltija – il-familja. F'Malta, fejn il-familji għadhom magħqudin, u r-rabti ta' bejn l-aħwa għadhom shaħ, id-dar hija ċ-ċentru tas-socjetà. Hawnhekk jingħaqdu l-imħabba u r-religjon, ix-xogħol u s-serħ, it-trobbija u t-tagħlim. Dun Karm innifsu trabba f'familja mill-aħjar, u bħala ħaġa mill-aktar għall-qalb il-Maltin ma satax hu wkoll ma jfaħħarx il-familja Maltija. Fil-poezija t wila *Oti Estiva* insibu kwadri mill-isbaħ tal-ħajja li kien jgħix fil-familja Dun Karm, u x-xeni li jsemmi hu, mill-logħba tar-rammy wara l-ikel, sar-rużarju ta' fil-għaxija, huma biċċa mill-ħajja Maltija ta' kull jum.

Fil-poezija *Id-Dar*, juri l-għaqda bejn il-familja f'dawn il-kelmiet:

*Omm! Missier! Aħwa jinhabbu!
Fikom bena tas-smewwiet.*

u minn hawn il-poeta jkompli jgħanni sakemm jilhaq l-oghla sentimenti
liriċi fis-sunett *Univers iebor fejn*

*minn dak l-univers ta' tieba u dija
Li jiddi ħelu fuq il-wieċ tal-mara
Alla jixref u jidħak lit-tarbija.*

Il-poezija ta' Dun Karm hija mimlija kwadri tal-ħajja ta' kuljum u ta' kostumi Maltin. Saħansitra minn daqsxejn ta' poezija bħal ma hi *Lis-Sigarett* insibu kelmiet nostalgici iżda f'waqthom bħal ma huma "Boxsa Dubec, u x'naf jien". Dun Karm jgħanni wkoll lill-Għonnella li jsejħilha "Għata u għieh tan-nisa tagħna / Nisel l-eqdem zmenijiet". Imbagħad għandna kwadri iktar fit-tul f'*Il-Vjatu* fejn il-poeta jiddeskrivi bl-ikbar sengħa, fost hwejjeg oħra, ix-xama' taxxhel minn wara t-twieqi, it-tfal għaddejjin fil-purċissjoni bil-fanali, u n-nies wara s-Sagrament tgħid l-orazzjonijiet. Fil-poezija *Spes Ultima* għandna, indirettament, deskrizzjoni milquta tax-xjuħ tal-kampanja li għalkemm milwijn bis-snin jibqgħu iterrqu matul it-toroq tar-raħal:

*Tiela,
genbejb milwija,
taħt it-toqol tas-snin*

.....

*Tiela',
Għajnejb fil-ħofra jgħarrex
donnu jfittex id-dawl,*

.....

*Tiela',
fit-triq jinsama'
in-nifs imgħagġel ul-leħġa ta' sidru.*

Saħansitra il-versi

*Halli iżjed ma narawx fuq xatt gżiritna
Minn dgħajjes qodma u maħmuġin jiferragħ
Taparsi nbid li minnu l-ebda qatra
Ma taf id-dielja.*

Dun Karm kien jifhem fl-inbid, għax missieru kien neguzjant tiegħu, u barra minn dan kien kemm-il darba jisma' x-xjuħ igergru fuq il-maġħmudija ta' dan ix-xorb! L-emigrazzjoni nistgħu ukoll insejħulha parti mill-kostum soċjali ta' Malta. Il-gżira tagħna jkolliha tibgħat 'l uliedha 'l bogħod

minn arthom biex ifittxu x-xoghol, iżda kemm il-Maltin li jibqgħu hawn, u kemm dawk li jsiefri huma marbuta b'rabta qawwiya u l-poeta tagħna ma jistax ma jidholx fil-qalb ta' emigrant Malti u jesprimi dak li jhoss barra minn pajjiżu b'dawn il-kelmiet:

*Għalxejn bejni u bejnek imeuweġ il-baħar
Ja xtajta sabiħa fejn jiena twelidt;
Għalxejn grajja godda, qawwiya, tal-għageb,
Ibegħdu dik l-għodua li minnek infridt;
Int dejjem titajjar fil-għoli ta' ħsiebi
Ja gżira maħbuba, fil-bena, fil-bemm;
Int dejjem go qalbi tkun l-egħżeż tiskira
Sa kemm din il-ħajja li tajtni tintemm.*

Iżda l-iktar deskrizzjonijiet milquta fuq il-kostum Malti jinsabu fil-poeżija twila *Otia Estiva*. Hawnhekk il-poeta jiddeskrivi kif iqatta' u x'jara ma tul gurnata tas-sajf li fil-għodu jgħaddih f'San Pawl il-Baħar u fil-għaxija f'San Ġiljan, u din il-poeżija, barra milli hi mimlija deskrizzjonijiet tal-ħajja tad-dar, fiha wkoll ħafna kwadri tal-ħajja Maltija f'dawn iż-żewġ villegġjaturi. Fost l-oħrajn ta' min isemmi in-nies miġbura madwar id-dgħajjes tal-ħut f'San Pawl il-Baħar, il-logħob tal-boċċi f'San Ġiljan, il-karrozzi, il-passiġġati matul ix-xtajta, u saħansitra il-*Club Aquatic* fejn hemm id-daqq li jigbed ix-xebbiet u l-guvintur!

Il-ħajja fil-belt giebet lil Dun Karm f'kuntatt dirett ma' ħafna nies u qalb ħafna okkazjonijiet. Għalkemm il-kostumi tal-ibliet ma tantx kien iħobbhom, bħal ma naraw fil-poeżija *Warda li Tgħid Grajjietha, Xenqet ir-Raba'*, u *Lil Malta tal-Lum u Għada*, iżda madankollu Dun Karm ma nqatax mis-soċjetà. U għalhekk insibuh jikteb u jiddedika poeżiji lil ħafna ħbiebu poeti, studenti u familjari. Kiteb ukoll ħafna poeżiji tal-okkazjoni mitluba lil minn qassisin li ħadu l-ordinazzjoni tagħhom, għaqdiet religjużi, u okkazjonijiet onra bħal dawn. Iżda fost din l-attività soċjali ta' Dun Karm ta' min isemmi żewġ kategoriji. Dun Karm kiteb ħafna poeżiji b'tifhir lil qaddisin protetturi tal-ibliet u l-irħula tagħna. U lejn San Pawl wera hegga speċjali, u għal ħafna snin wara xulxin ma qata' qatt li jinseg għanja religjuża u patrijottika, iżda li ferm togħgob lis-sentiment Malti fl-istess hin. It-tieni kategorija ta' poeżiji li nistgħu insejħulhom ukoll soċjali huma dawk li jfakkru f'xi avveniment storiku jew importanti fil-ħajja ta' Malta. Inħallu barra l-poeżiji patrijottiċi tiegħu imnebbħin mir-rebħa tal-Assedju l-Kbir; jibqgħalna madankollu oħrajn bħal *Wara Ħamsa* u *Għoxrin Sena* – li hi deskrizzjoni minquxa mill-aħjar ta' dak li ġara fil-Kongress Ewkaristiku 1913; għanja lil Malta fil-għoti tas-*Self-Government*

tal-1921; u s-sunett psikologiku umoristiku *Il-Gass* li juri dak li kien qiegħed jiġri Malta meta kienet qed thejji ruhha għall-gwerra.

Ir-religjon hi parti essenzjali mill-hajja soċjali tal-gżira tant li 'ull tant ma tistax tgħid fejn il-waħda tibda u l-oħra tispicċa. Ahna għaddejna xi poezijiet religjużi mal-kategorija ta' poeziji tal-okkazjoni, iżda fil-poezija tiegħu Dun Karm dahhal hafna l-element lokali hekk li l-hsebi-jiet, ir-riflessjonijiet u saħansitra t-tixbihat u l-idejat spiss jeħodhom minn xeni u sentimenti lokali. Interessanti hafna, per eżempju huwa l-fatt, li Dun Karm ma jissellifx l-idejat mill-barranin, u għalkemm huwa poeta klassiku, ma jixbaħx lill-klassiċi barranin fit-toqol ta' stil mimli mitoloġija. Għall-kuntrarju hu jintrabat ma dak li hu purament Malti, u l-isbaħ mertu tiegħu huwa li kellu l-hila jesprimi idejat l-iżjed għoljin u filosofiċi f'poezija bħal *Jien u Lilbinn Minnu* f'termini u b'tixbihat li huma għal kollox lokali.

Mill-banda l-oħra, huwa uża l-poezija biex tagħni lis-soċjetà Maltija, u hawnhekk jieħdu l-importanza soċjali tagħhom dawk il-hafra innijiet sbieħ li hu kiteb, bħall-*Innu ta' Fil-Għodu*, *Innu ta' Fil-Għaxija*, *Nadurawk Ja Hobz tas-Sema*, *Qalb Imqaddsa ta' Ġesù*, li għadhom sal-lum jitkantaw fil-knejjes, jiġu mgħallma fis-kejjes, u saru parti integrali mill-hajja ritwali tar-religjon tagħna.

Il-poeta meta jilhaq livell għoli jiġi mhux biss apprezzat mill-poplu, iżda jservi bħala gwida u mexxej tas-soċjetà. Fi żmien il-gwerra li għad-diet, Dun Karm kien sur qawwi tal-Maltin u wera l-istess dehen u senti-menti nazzjonali bħal ma wera fil-ġlieda tiegħu u sħabu fi żmien il-ġlieda għall-Ilsien Malti. Bil-poezija patrijottika tiegħu, mhux biss għanna l-kur-aġġ ta' niesna u saħħaħhom u qawwielhom qalbhom fit-taħbit tagħhom, huwa wkoll esprima s-sentimenti tal-poplu speċjalment fis-sunett tiegħu *Lil Malta wara elfejn attakk*.

Iżda, jidhirli jien, li daqs jekk mhux iktar minn dawn l-elementi li sem-mejna, Dun Karm kien affaxxinat u fis-istess hin entuzjażmat mill-progress tax-Xjenza li sār fi żmien. U huwa eżattament hawnhekk fejn Dun Karm il-bniecem tar-raħal jinqata' u jgħix il-hajja tal-belt. Ma ninsewx li Dun Karm twieled fis-seklu l-ieħor, meta kważi d-dinja kollha u speċjalment hawn Malta, kienet għadha fil-bidu tar-rivoluzzjoni xjentifika. Dun Karm għex fi żmien meta f'Malta la kien hawn karrozzi u lanqas dawl elettriku; meta l-bastimenti kienu għadhom kemm qalbu mill-qluġ għall-faħam; meta l-ajruplan, ir-*raġjo* u *ċ-cinema* kienu għadhom fantaxjenza. Hu ra l-*break-water* jinbena, il-karrozzi tan-nar jieħdu l-post tal-ħmir u *z-żwieemel*, il-ferrovija u t-tram; ra jinbena l-pont tal-*Harper Area*, u t-toroq jitwittew bl-asfalt; ra jitwaħħlu l-bozoz fit-toroq u fid-djar, it-twaqqif tal-arbli u

s-sistema tat-telefon; il-migja tat-talkie, ir-radjo, it-television, u l-ajru plan. Ra progress enormi fl-edukazzjoni u fis-sengha; ra wkoll tibdil fundamentali fil-ħajja ċivili, politika u religjuża tal-Maltin. Hadd daqsu ma għadda, fil-ħajja u fil-kitba tiegħu, minn daqshekk avvenimenti, ħlief forsi Ninu Cremona, Ġużè Muscat Azzopardi, Temi Zammit u Prof. Cuschieri.

Iżda, bħal ma għidna qabel, trid tkun tħoss il-polz tal-ħajja u mhux tghix fis-shab u fil-passat biex tiġi mnebbah minn ħwejjeġ kontemporanji u toħloq poezija li tirrifletti l-ħajja soċjali ta' żmienek. Il-poeta ta' żmien Dun Karm kienu għadhom qegħdin jithabtu biex isibu versifikazzjoni u stil poetiku, u x'aktarx li kienu medhijin fil-klassiċiżmu ta' sekli qabel; il-kittieba tal-prosa kienu x'aktarx mitfughin fuq il-folklore, hekk li hadd ħlief Dun Karm ma nrexxielu jimxi maż-żmenijiet u jagħtina kwadri poetiċi-storiċi ta' dan l-aspett tal-ħajja Maltija.

Insibu li l-Progress x'aktarx kien iħasseb il-poeta. F'wahda mill-ewwel poezijiet li kiteb insibu lil Dun Karm imħasseb fuq it-tibdil tal-ħajja u jgħid hekk:

*Ix-xjub li kellna dari
Kellhom xi qaul bħal dan:
Asaħħ kelmet il-Malti
Minn febmet is-sultan.*

*Iżda xi nies ta' żmienna
Dal-qaul ma jemmnux bib
Għax il-Progress jgħallimbom
Iduru ma' kull riħ.*

U fil-poezija *Malta tal-lum u Għada* jitbekka: *Kont il-gaubra tad-dinja u sirt bħall-mizbla*. L-istess ħsieb huwa mtenni fil-poezija *Progress* fejn il-poeta jgħid li *sejrin lura bħal qobru*. Iżda jekk nosservaw sewwa insibu li l-poeta jinsab imħasseb fl-etika, fil-morali u fil-valuri tal-ħajja tas-soċjetà l-għdida (donnu l-ispirtu konservattiv tal-bidwi qiegħed iqum kontra s-sofistikazzjoni tal-ibliet), fil-waqt li f'dak li għandu x'jaqsam ma' progress materjali u mixi 'l quddiem tax-xjenzi, l-invenzjonijiet, u l-kumdità tal-ħajja, Dun Karm kien progressiv ħafna. Infatti, il-poezija xi ftit pessimista *Progress* tagħlaq f'versi li ma għandhom x'jaqsmu xejn ma dak li ntqal iktar il quddiem:

*In ma għandna l-ajruplani
It-talkie, l-wajarless,
Evviva s-seklu tagħna,
Is-seklu tal-progress.*

Minn xi waqtiet lil Dun Karm insibuh immeraviljat minn dan il-progress tax-xjenza. Deskrizzjoni tajba ta' dan insibuh fid-dahla tal-poezija *Il-Musbieħ tal-Mużew*, fejn il-poeta juri l-kobor tal-bniedem li sar mghallem tal-univers. L-iktar li jolqtok huwa kif jimexxilu jiddeskrivi poetikament lid-dawl elettriku:

*U seraq id-dija
Li tagħmel in-nar
U rsira rabattha
Bir-ram u l-azzar;*

*U jekk isejbilba
Mingħajr telf ta' żmien
Minn qalb id-dlam twieġbu
'Arani: hawn jien'.*

Meta wiehed jiftakar kemm studja Dun Karm bid-dawl tal-lampa tal-pitrolju, jew inkella bix-xama', nistgħu napprezzaw iktar dawn il-versi.

Fil-progress tal-iżvilupp tal-bastimenti, Dun Karm gie ispirat biex jikteb il-poezija *Tbaħħir* fejn hu jagħti l-istorja tat-tbaħħir u jispiċċa jghid:

*id-dinja saret pajjiż wiehed, spieda
il-bogħ'd...*

Fuq ir-radjo, Dun Karm jghid:

*Iggibbli meta rrid, f'leħha ta' berqa,
mill-ibgħad artijiet l-ilħna ta' buti,
u nisma' bħal imsaħħar
lil kull wiehed fi lsienu;
igġibbli d-daqq u l-għana
Li Wagner, Gounod, Ponchielli u Gomez
nisgu fimkien...*

Iżda l-iżjed haġa li għaġġbet lil Dun Karm, bħal ma għaġġbet lil Maltin ta' żmien, kienet l-arjuplan. L-arjuplan kien l-aqwa nvenzjoni tas-seklu ta' Dun Karm, haġa li l-Maltin żgur li qatt ma kienu jobsruha l-iktar meta fis-superstizzjoni tagħhom kienu jassocjaw it-titjir ma' *nies tas-setta u sħaħar*. iżda l-arjuplan gie, u mal-arjuplan, milli jidher, daħlet ukoll l-indipendenza taż-żgħażaġh. Fejn dari l-misserijiet u x-xjuħ kienu jikkmandaw u jordnaw, issa żgħażaġh bil-qlubija tagħhom hađu r-riedni f'idejhom u dehru bħala *champions* tad-dinja moderna. L-istess hsieb tenna hafna wara il-poeta Ġoġ Pisani fil-brindisi tiegħu *L-Għid taż-Żgħożija*. Dan il-hsieb ukoll, għalkemm iktar irżin u mrażżan jgħanni l-poeta fil-poezija tiegħu *Qalbieni*, u f'dawn il-versi jgħanni l-għoġba u l-ammirazzjoni tiegħu għall-invenzjoni l-ġdida:

*Narab jittajjar
eħfef mir-riħ
Jixraf minn sħaba
għal oħra jżiġġ
jarga' jistaħba
biex jarga' jfiġġ,
Jogħla fuq denbu*

*jickien, jickien,
sakemm ma jibqa'
jidber imkien...
It-tvenvin jieqaf...
kaqbdek bħal bard
tistħajlu niezel
jitkisser fl-art.*

Izda fis jarga'
jibda t-twerdin
U... gwienhu arahom
hemm mi fruxin

... ..

Dun Karm huwa verament dak li l-kritiku jghid għall-arti 'a mirror of his age'. Il-bniedem li tana l-versifikazzjoni, id-dizzjoni kif ukoll l-oghla u l-aqwa poezija ta' lsienna, kien ukoll il-mera tas-soċjetà ta' zmienu, u fetaħ it-triq lil poeti l-oħra ta' warajh biex jimxu fuq l-istess idejali tiegħu. Ġorġ Pisani, Patri Delia, Ġużè Chetcuti u saħansitra Rużar Briffa juru l-istess sentimenti, l-istess aspetti soċjali li haddem l-ewwel darba Dun Karm, il-poeta tas-soċjetà Maltija.